

Klasszikus héber nyelv 4.:

Szintaxis

BBN-HEB11-204

Biró Tamás

2021. szeptember 15.

Informatikusviccek

Az informatikus felesége elküldi a férjét a boltba:

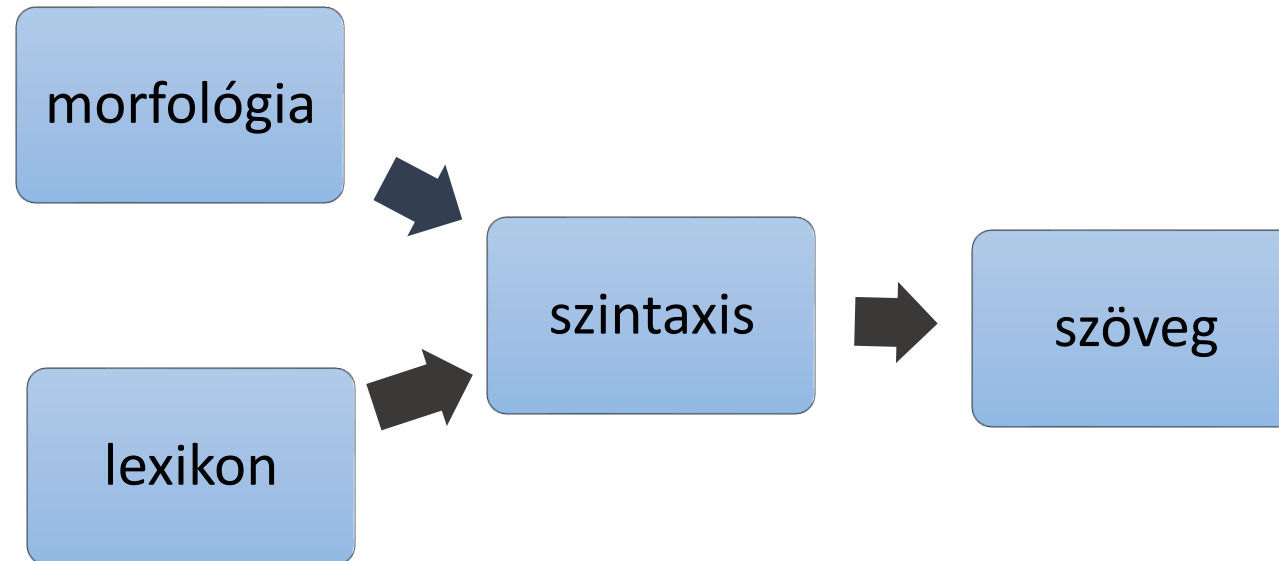
- Hozzál margarint, és ha van tojás, akkor hozz tízet!

Hazajön az informatikus tíz margarinnal.

- Volt tojás!

A kurzus céljai:

- Középhaladó bibliai héber nyelvtan: *a szavaktól a szövegig*

- Az elsőéves tananyag átisméltése

A kurzus céljai:

- Bibliai héber nyelvi fejlesztés
  - eljutni a szavaktól a szövegig
  - az elsőéves tananyag átisméltése
- Nyelvi tudatosítás
  - akár héber, akár magyar, akár más
- Bevezetés a nyelvészeti tanulmányokba:
  - fogalmak, terminológia (angolul is)
  - a kutatási folyamathoz szükséges készségek elsajátítása

A kurzus céljai:

- Bibliai héber nyelvi fejlesztés
  - eljutni a szavaktól a szövegig
  - az elsőéves tananyag átisméltése
- Nyelvi tudatosítás
  - akár héber, akár magyar, akár más
- Bevezetés a nyelvészeti tanulmányokba:
  - fogalmak, terminológia (angolul is)
  - a kutatási folyamathoz szükséges készségek elsajátítása

*Kérdésem a félév végén:
mi sikerült ebből?*

A kurzus felépítése

„Fordított osztályterem”:

- Előre olvasni a feladott „előolvasást”
- Feladat órára
- Órán:
  1. Nyelvtani ismétlés
  2. A feladott előolvasás és feladat megbeszélése, továbbgondolása
- Utólag olvasni a feladott „utóolvasást”

Milyen nyelvtankönyvet használtak?

Követelmények:

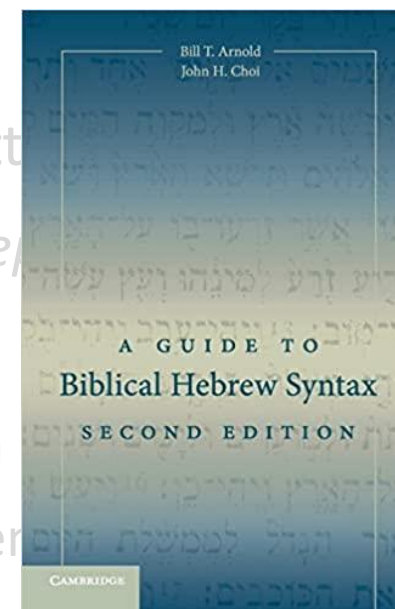
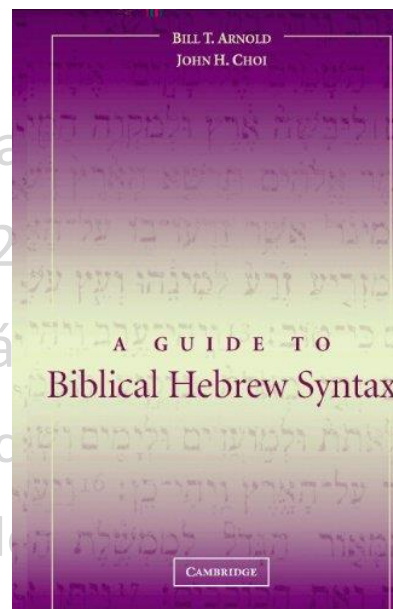
- Tankönyv gyanánt:

- Az oktató által írt félkész jegyzet. (jegyzet: 'tankönyvféleség')
- Arnold, Bill. T. és Choi, John H., *A Guide to Biblical Hebrew Syntax* (Cambridge University Press, 2004¹, 2018²)

- Jegyszerzés:

- a félév során beadandó házi feladatok (50%): tízkettő (10 óra)
- félév végi órai zh (2 óra) (+ félév közepi órai zh 1 óra, ha szükséges)
- (rövidebb) szeminárium (30%):

A Teamsbe feltöltve!

Követelmények:

- Tankönyv gyanánt:

- Az oktató által írt félkész jegyzet. (jegyzet: 'tankönyvféleség')
- Arnold, Bill. T. és Choi, John H., *A Guide to Biblical Hebrew Syntax* (Cambridge University Press, 2004¹, 2018²)

- Jegyszerzés:

- a félév során beadandó házi feladatok (50%): tízkettőből tíz (10×5%)
- félév végi órai zh (20%) (+ félév közepén zh nyelvtanból, ha szükséges)
- (rövidebb) szemináriumi dolgozat (30%):
  - november 3-ig: címet és témamegjelölést emailben leadni
  - félév végén kiselőadás formájában előzetes eredmények bemutatása

Praktikus dolgok:

- A kurzus honlapja: <http://birot.web.elte.hu/courses/2021-szintax/>
<http://birot.web.elte.hu/szintax/> *(a félév végéig)*
- Biró Tamás: biro.tamas@btk.elte.hu
- Fogadóóra: emailes egyeztetés alapján.
- Pótóra, ha sok óra elmaradna.

Példaszövegek

Jónás könyvéből

Jónás 1,6

וַיִּירָאוּ הָאֲנָשִׁים יְרֵאָה גְדוֹלָה אֶת-יְהוָה וַיִּזְבְּחוּ-זֶבַח לַיהוָה וַיִּדְּרוּ נְדָרִים:

- Hány szót tartalmaz ez a mondat?
- Milyen szófajú szavakat találunk ebben a mondatban?
- Milyen mondatrészeket találunk ebben a mondatban?
- Milyen *függőségi* kapcsolat van az egyes szavak között?
- Mely szavak kapcsolódnak össze egy nagyobb *egység*gé?
- Milyen egyeztetési viszonyokat találunk ebben a mondatban?

Ruth 1,2 részlete

וְשֵׁם הָאִישׁ אֱלִימֶלֶךְ וְשֵׁם אִשְׁתּוֹ נְעֻמִי וְשֵׁם שְׁנֵי בָנָיו מְחֵלֹן וְכִלְיוֹן ...

- Hány szót tartalmaz ez a mondat?
- Milyen szófajú szavakat találunk ebben a mondatban?
- Milyen mondatrészeket találunk ebben a mondatban?
- Milyen *függőségi* kapcsolat van az egyes szavak között?
- Mely szavak kapcsolódnak össze egy nagyobb *egység*gé?
- Milyen egyeztetési viszonyokat találunk ebben a mondatban?

Ruth 2,4 részlete

וְהָיָה בְעֵז פָּא מִבֵּית לְחֶם ...

- Mi ebben a mondatban a szórend?
- Az ige milyen alakban van?

Ruth 2,4 részlete

וְהָיָה בְעֵז בָּא מִבֵּית לָחֶם ...

וְהָיָה שְׁלֹשָׁה אַנְשֵׁים נֹצְבִים עָלָיו

(Gen. 18,2)

וְהָיָה רִבְקָה יֹצֵאת

(Gen. 24,15)

וְהָיָה גַמְלִים בָּאִים

(Gen. 24,63)

וְהָיָה חֲרָבוֹ פְּנֵי הָאֲדָמָה

(Gen. 8,13)

וְהָיָה יֵצֵא אָחִיו

(Gen. 38,29)

וְהָיָה כֶּסֶהוּ הָעֵנָן

(Num. 17,7)

Mennyi egy mondat?

Mennyi egy mondat?

(Gen 1,3)

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי אוֹר וַיְהִי אוֹר:

És monda Isten: Legyen világosság: és lőn világosság (Károli).

És mondta Isten: „Legyen világosság!”. És lett világosság. (RÚF)

Isten szólt: „Legyen világosság”, és lett világosság. (SZIT)

Mennyi egy mondat?

[4] אַךְ אֵת זֶה לֹא תֹאכְלוּ מִמֵּעַלֵי הַגֶּרֶה וּמִמִּפְרֵסֵי הַפְּרֹסָה אֵת הַגָּמֶל (...) :
[5] וְאֵת הַשָּׁפָן (...) : [6] וְאֵת הָאֲרָנֶבֶת (...) : [7] וְאֵת הַחֲזִיר
כִּי מִפְרֵיס פְּרֹסָה הוּא וְשִׁסַּע וְשִׁסַּע פְּרֹסָה וְהוּא גֶרֶה לֹא יָגֵר טָמֵא הוּא לָכֶם :

[4] *De ezt ne fogyasszátok a kérődzők és a hasított patások közül: a tevét (mert kérődző, de nem hasított patájú, tisztátalan ő számotokra), [5] és a borzot (mert kérődző, de nem hasított patájú, tisztátalan ő a számotokra), [6] és a nyulat (mert kérődző, de nem hasított patájú, tisztátalan ő a számotokra), [7] és a disznót, mert hasított patájú ő, hasított körmű ő, de nem kérődzik, tisztátalan ő a számotokra. (Lev 11,4–7)*

Mennyi egy mondat? (Tízparancsolat, Exod 20)

תיקון קוראים

ויקדשהו
כבוד את אביך ואת אמך
למען יארכון ימיך על האדמה אשר יהיה אלהיך
נתן לך לא תרצו
תנאף לא תגנב
תענה ברעך עד שקר
תזמד בית רעך
תזמד אשת רעך ועבדו ואמתו ושורו וזמרו
וכל אשר לרעך

Mennyi egy mondat? (Tízparancsolat, Exod 20)

טעם עליון וטעם תחתון

וַיִּקְדָּשׁוּ: כִּבֵּד אֶת-אֲבִיךָ וְאֶת-אִמְךָ
לְמַעַן יֵאָרְכוּן יְמֵיךָ עַל הָאָדָמָה אֲשֶׁר-יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
נָתַן לָךְ: לֹא תִרְצֹז:
תִּנְאָף: לֹא תִגְנֹב:
תַּעֲנֶנֶה בְּרַעַךְ עַד שֶׁקֶר:
תִּזְזַמַּד בֵּית רַעַךְ לֹא
תִזְזַמַּד אִשְׁתְּ רַעַךְ וְשׁוֹרוֹ וַיִּזְמְרוּ
וְכָל אֲשֶׁר לְרַעַךְ:

Mennyi egy mondat? (Tízparancsolat, Exod 20)

וטעם תחתון

וַיִּקְדַּשְׁהוּ: כִּבֵּד אֶת-אֲבִיךָ וְאֶת-אִמְךָ
לְמַעַן יֵאָרְכוּן יְמֵיךָ עַל הָאָדָמָה אֲשֶׁר-יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
נָתַן לָךְ: לֹא תִרְצֹז
תִּנְאָף לֹא תִגְזֹב
תַּעֲנֶה בְרַעַךְ עַד שֹׁקֵר: לֹא-
תִזְבֹּד בֵּית רַעַךְ לֹא-
תִזְבֹּד אִשְׁתְּ רַעַךְ וְעַבְדוֹ וְאִמָּתוֹ וְשׂוֹרוֹ וְזָמְרוֹ
וְכֹל אֲשֶׁר לְרַעַךְ: לֹא-

A nyelvi szintek

Nyelvi szintek

- (Hang, fonéma, szótag...)
- Morféma: a legkisebb, jelentéssel bíró nyelvi jel
- Szavak (*words*):
  - szófajok (*parts-of-speech*)
  - mondatrészek
- Szókapcsolatok (szó szerkezetek, szintagmák; *phrases*)
- Mondategységek (tagmondatok; *clauses*)
- Mondat (*sentence / utterance*)
- Szöveg

A félév szerkezete

Alulról felfelé építkezve:

- Szófajok (*parts-of-speech*):
  - Főnevek, névszók Arnold & Choi 2. fejezet
  - Igék 3. fejezet
  - Egyebek („partikulák”, *particles*) 4. fejezet
- Szókapcsolatok (szószerkezetek, szintagmák; *phrases*)
- Mondategységek (tagmondatok; *clauses*) 5. fejezet
- Mondatok (*sentence / utterance*) 5. fejezet
- Szöveg [szövegolvasásokon]

Kompozicionalitás:

szerkezet jelentése = összetevők jelentésének összege

jel =

forma

+

jelentés

Morfológia:

Szintaxis:

Kompozicionalitás:

szerkezet jelentése = összetevők jelentésének összege

jel =

forma

+

jelentés

Morfológia:

könyv + k

könyv(e)k

 + *pluralis*

Szintaxis:

nagy + könyvek

nagy könyvek

 +

Kompozicionalitás:

szerkezet jelentése = összetevők jelentésének összege

jel =

forma

+

jelentés

Morfológia:

könyv + k

könyv(e)k

 + *pluralis*

Szintaxis:

nagy + könyvek

nagy könyvek

 +

Morfofonológiai
változások?

Szórend?
Egyeztetés?

Szemantika:

Melyek az „atomi” jelentések (pl. ‘könyv’, ‘nagy’,
többes szám)? És ezek miként kombinálódnak?

Kompozicionalitás:

szerkezet jelentése = összetevők jelentésének összege

jel =

forma

+

jelentés

Morfológia:

könyv + k

könyv(e)k

 + *pluralis*

Szintaxis:

nagy + könyvek

nagy könyvek

 +

Szórend?
Egyeztetés? Stb. stb.

*A szó szorosabb értelmében vett **szintaxis**:
a mondat szerkezetével, összetevőivel foglalkozik,
a jelölővel/jeltesttel, nem pedig a jelentéssel.*

Például:

*a + nagy + könyvek = 1. a nagy könyvek
2. a könyvek nagyok*

Kompozicionalitás:

szerkezet jelentése = összetevők jelentésének összege

jel =

forma

+

jelentés

Morfológia:

könyv + k

könyv(e)k

 + *pluralis*

Szintaxis:

nagy + könyvek

nagy könyvek

 +

Szemantika:

Melyek az „atomi” jelentések (pl. ‘könyv’, ‘nagy’,
többes szám)? És ezek miként kombinálódnak?

Morfofonológiai
változások?

Szórend?
Egyeztetés?

Tankönyvünk párhuzamosan tárgyalja a morfo-szintaxist és a vele párhuzamosan haladó szemantikát.

Szavak a mondatban:

*a mondat jelentése nem egyszerűen
a szavak jelentésének az együttese*

*A következő diákon szereplő példa ízelítő jellegű,
és nem tartalmaz „megtanulandó” tananyagot!*

Informatikusviccek

Az informatikus felesége elküldi a férjét a boltba:

- Hozzál margarint, és ha van tojás, akkor hozz tízet!

Hazajön az informatikus tíz margarinnal.

- Volt tojás!

Informatikusviccek – nyelvészszemmel

Az informatikus felesége elküldi a férjét a boltba:

- Hozzál margarint , és ha van tojás , akkor hozz tíz *[pro]* et !

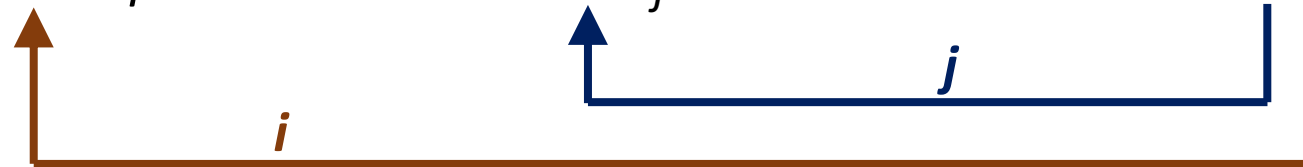
pro = névmás
magyarban nem kötelező
kitenni / törölhető.

Informatikusviccek – nyelvészszemmel

Mi a névmás
antecedense?

Az informatikus felesége elküldi a férjét a boltba:

- Hozzál margarint i , és ha van tojás j , akkor hozz tíz $[pro_{i/j}]$ et !

(1) # Hozzál margarint i , és ha van tojás j , akkor hozz tíz $[pro_i]$ et !

(2) Hozzál margarint i , és ha van tojás j , akkor hozz tíz $[pro_j]$ et !

Informatikusviccek – nyelvészszemmel

(1) Hozzá! margarint, és ha van, akkor hozz lisztet!

(2) Hozzá! margarint, és ha nincs, akkor hozz vaját!

Informatikusviccek – nyelvészszemmel

- (1) a. Hozzálag margarint i , és ha van $[pro_i]$, akkor hozz lisztet j !
b. Hozzálag margarint i , és ha van $[pro_j]$, akkor hozz lisztet j !
- (2) a. Hozzálag margarint i , és ha nincs $[pro_i]$, akkor hozz vaját j !
b. Hozzálag margarint i , és ha nincs $[pro_j]$, akkor hozz vaját j !

Informatikusviccek – nyelvészszemmel

- (1) a. Hozzálmargarint_i, és ha van *pro*_i, akkor hozz lisztet_j! ?
- b. Hozzálmargarint_i, és ha van *pro*_j, akkor hozz lisztet_j! ok
- (2) a. Hozzálmargarint_i, és ha nincs *pro*_i, akkor hozz vaját_j! ok
- b. Hozzálmargarint_i, és ha nincs *pro*_j, akkor hozz vaját_j! #

Tanulságok

- ?

Tanulságok, *avagy miért kell szintaxist tanulnunk, ha a Bibliát szeretnénk megérteni?*

- A mondat tartalmazhat a felszínen meg nem jelenő információt is:
  - ki nem ejtett névszók (*pro-drop*)
  - ko-indexálás
  - ... és még sok minden más
- Egy mondat/szöveg megértése nem teljes ezen információ nélkül.
- Segítséget nyújtanak:
  - nyelvtani eszközök, például az egyeztetés
  - a világgal kapcsolatos ismereteink

Tanulsá
avagy m
ha a Bib

*a mondat jelentése nem egyszerűen
a szavak jelentésének az együttese*

- A mondat tartalmazhat a felszínen meg nem jelenő információt is:
  - ki nem ejtett névszók (*pro-drop*)
  - ko-indexálás
  - ... és még sok minden más
- Egy mondat/szöveg megértése nem teljes ezen információ nélkül.
- Segítséget nyújtanak:
  - nyelvtani eszközök, például az egyeztetés
  - a világgal kapcsolatos ismereteink

Tanulsá
avagy m
ha a Bib

*a mondat jelentése nem egyszerűen
a szavak jelentésének az együttese*

- A mondat tartalmazhat a felszínen meg nem jelenő információt is:
  - ki nem ejtett névszók (*pro-drop*)
  - ko-indexálás
  - ... és még sok minden más
- Egy mondat/szöveg megértése nem teljes ezen információ nélkül.
- Segítséget nyújtanak:
  - nyelvtani eszközök, például az egyeztetés
  - a világgal kapcsolatos ismereteink

**Érdeemes
szintaxist tanulni,
mert izgalmas!**

Tanulsá
avagy m
ha a Bib

*a mondat jelentése nem egyszerűen
a szavak jelentésének az együttese*

- A mondat tartalmazhat a felszínen meg nem jelenő információt is:
  - ki nem ejtett névszók (*pro-drop*)
  - ko-indexálás
  - ... és még sok minden más
- Egy mondat/szöveg megértése nem teljes ezen információ nélkül.
- Segítséget nyújtanak:
  - nyelvtani eszközök, például az egyeztetés
  - a világgal kapcsolatos ismereteink

**Érdeemes
szintaxist tanulni,
mert izgalmas!**

*A nehézség bibliai héber esetén:
a korabeli világot a szövegből,
a szöveget a korabeli világból
kell megismernünk → körkörös?*

A főnevekkel kapcsolatos
elsőéves tananyag ismétlése

A névszói morfo-szintaxis bevezetése:

Mije van egy főnévnek?

A névszói morfo-szintaxis bevezetése:

Miye van egy főnévnek?

Morfo-szintaxis:

a szavak alakjának (morfológiájának)
és mondattani (szintaktikai) szerepének
a kapcsolata:

- Adott mondattani pozícióban milyen alakot kell a szónak felvennie?
- Adott szóalak mely mondattani pozícióban szerepelhet?

A névszói morfo-szintaxis bevezetése:

Mije van egy főnévnek? – mely nyelvben?

- Szám (*number*):
  - Egyes szám (singularis) / kettes sz. (dualis) / [hármasszám...] / többes szám [pluralis]
- Nyelvtani nem (*gender*):
  - 0 nem / 2 nem (masc. vs. fem.) / 2 nem (common vs. neutr.) / 3 nem / ...
- Eset (*case*):
  - Nincsenek / vannak névszói esetek
  - Alany eset (nominativus), tárgy eset (accusativus), birtokos eset (genitivus), részes eset (dativus), helyhatározós eset (locativus) stb.
- Határozottság (és határozatlanság) jelölése
- Egyebek?
  - Például: *status absolutus* vs. *status constructus*

A héberben nincsenek morfológiai esetek, mégis fontos szerepük lesz a tankönyvben...

Ismétlés következő órára
és házi feladat

Ismétlés következő órára

Az elsőéves anyagból

- a főnevek morfológiája:
  - nem, szám
  - status
  - határozottság (pl. különböző vokalizációk)
  - birtokos szuffixumok

Következő órára: olvasandó + házi feladat

TÜKRÖZÖTT OSZTÁLYTEREM

TÜKRÖZÖTT OSZTÁLYTEREM

A tanulási folyamat a félév során:

1. Olvasás: A&Ch és/vagy a készülő saját jegyzetem
  - i. „Előreolvasás”: első találkozás, áttekintés, benyomás szerzése
  - ii. „Utóolvasás”: az órán megbeszéltek függvényében a részletek feldolgozása+ Bizonyos feladatok és open-book vizsgák: feldolgozás (*learning-by-doing*)
2. Feladatok: (Teamsben. Határidő: kedd éjfél.)
  - i. A következő téma előkészítése, vagy
  - ii. Az éppen tanultak mélyebb megértése, begyakorlása+ Szemináriumi dolgozat: mini-kutatási folyamat, a tanultak tágabb kontextusban.

Következő órára: olvasandó + házi feladat

1. Elolvasni: A&Ch 1. fejezet + 2.1 szakasz.
Következő alkalommal megbeszéljük.
A honlapra feltöltendő jegyzetrészlet (Bevezetés + 1A).
2. Feladat: A jegyzet 1A részének a végén található feladat.
  - Teamsben.
  - Határidő: kedd éjfél (23:59).

Következő órára: olvasandó + házi feladat

- Utóolvasás:

- Korábbiak (pp. 1-9)
- Jegyzet 1B (pp. 10-15)

- Feladat:

- [1B végén (p. 15), narancs doboz, 1. feladat:
gondolkodjanak el rajta, mintha sárga doboz lenne, *de nem kell leadni.*]
- 1B végén (p. 15.), narancs doboz, 2. feladat (egyéni emailben kedd délig, 3 pont)
- 2A feladat (p. 16): 2-4 fős csoportban, mutassák be órán jövő héten (2 pont / fő)

- Előolvasás:

- Jegyzet 2A (p. 16) + lehet, hogy 2B is, ha felteszem a honlapra a hétvégéig.

Viszlát következő alkalommal!